

Małgorzata Kysil

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Zaginiony oficer trzeciej wojny śląskiej major Emanuel von Schaffgotsch—syn wybitnego męża stanu Johanna (Hansa) Antona von Schaffgotscha

Dzieje każdego rodu zawierają przykłady bohaterskich postaw i odważnych wojowników. Jednym z nich był major Emanuel von Schaffgotsch, syn Johanna (Hansa) Antona von Schaffgotscha i hrabiny Anny Theresy Novohradský von Kollowrath. Kollowrathowie byli znaną rodziną czeską, a jeden z przodków, Albrecht von Kollowrath był pełnomocnikiem króla czeskiego Władysława II Jagiellończyka. W latach 1503–1510 pełnił funkcję kanclerza¹.

W Archiwum Państwowym we Wrocławiu, w zbiorze „Dokumentów majątku Schaffgotschów w Cieplicach”, odnajdujemy drzewo genealogiczne szesnastu przodków bratanicy Emanuela, hrabiny Marii Anny Hedwig Therese Vinzenza Joa, córki Antona Gottharda i Marii Anny Kollonitz von Kollegrád, zmarłej 17 IV 1759 r. Widnieją na nim kolorowe herby Schaffgotschów i Novohradských.

Na czteropolowej tarczy sercowej herbu hrabiów Schaffgotschów widoczne są na dwóch czerwonych polach trzy pionowe złote pasy, na dwóch polach błękitnych, wspięty złoty gryf, z rozwartym dziobem i wysuniętym czerwonym językiem, skierowany w prawo, stojący na zielonej trawie i trzymający w szponach srebrny głaz. Pola na tarczy ułożono

¹http://pl.wikipedia.org/wiki/Albrecht_von_Kolowrat

naprzemianlegle czerwono-błękitne i błękitno- czerwone. Tarczę nakrywa pałkowata srebrno-czerwona korona, zwieńczona srebrno-złotym krzyżykiem.

W tarczy większej, również czteropolowej, na dwóch złotych polach wymalowano czarnego orła ze srebrną przepaską przez piersi i skrzydła (orła Piastów), na dwóch polach, szachownicę czerwono-srebrnych cegiełek, ułożonych w pięć rzędów. Pola na tarczy większej rozmieszczono także naprzemianlegle czarnego orła i czerwono –srebrną szachownicę oraz czerwono-srebrną szachownicę i czarnego orła.

Tarczę herbową nakrywają trzy błękitne hełmy ze złotymi wykończeniami, spowite czerwono-srebrnymi labrami z prawej strony i błękitno- złotymi labrami z lewej strony. Klejnot herbowy zawiera elementy powtarzalne złotego gryfa z lewej strony i czarnego orła z przepaską przez skrzydła i pierś z prawej strony herbu.

Na środkowym hełmie umieszczono trzeci element klejnotu—srebrnego baranka ze złotym dzwoneczkiem na szyi, nawiązującego do pierwszego członu nazwiska (*das Schaf-owca*). Od tarczy herbowej odchodzą zielone gałązki, oznaczające powiązania między poszczególnymi członkami rodu².

W herbie hrabiny Anny Theresy Novohradsky z Kollowrathów występuje natomiast jednopolowa, czerwona tarcza sercowa ze srebrnym poziomym pasem przez środek, nakryta pięciowypustkową, złotą koroną. Tarcza sercowa spoczywa na tarczy większej o polu błękitnym, w której w centralnej części występuje dwugłowy, habsburski, srebrno- czerwony orzeł, ze złotymi koronami i złotą ozdobą na skrzydłach. Tarczę główną przykrywa srebrny hełm, ze złotymi wykończeniami i złotą koroną, spowijany srebrno-czerwonymi labrami, z

²Alfred Freiherr von Krane, Wappen und Handbuch in Schlesien (einschliesslich der Oberlausitz landgesessenen Adels, Görlitz 1901–1904, s. 111–113, Tafel 98.

dwiema zielonymi gałązkami po bokach. Klejnot odznacza się powtarzalnym motywem sercowym, dwoma łukowato wygiętymi skrzydłami orła, w kolorze srebrnym i czerwonym³.

Od czasów Johanna Antona Schaffgotscha, ród szczyił się bogatym, dwutarczowym herbem, podczas gdy ojciec Christoph Leopold i dziad Johann Ulrich posiadali herb czteropolowy z dwoma polami czerwonymi z pionowymi złotymi pasami i dwoma polami błękitnymi, ze złotym gryfem. Pierwotny wizerunek herbu przeszedł na tarczę sercową, natomiast tarcza większa zawierała szachownicę czerwono-srebrną i orła Piastowskiego, które jako wiano herbowe wniosła 18 X 1620 r. księżniczka legnicka Barbara Agnieszka, żona Hansa Ulricha II.

W XVIII w. ród Schaffgotschów odzyskał splendor polityczny. Dziad Emanuela, Christoph Leopold po przejściu na katolicyzm i po odbyciu służby wojskowej w armii habsburskiej zrobił błyskotliwą karierę polityczną. Cesarz Ferdynand III Habsburg zwrócił mu nie tylko skonfiskowane dobra ojca, ale mianował go prezydentem Kamery Śląskiej, która powstała w 1558 r. i stanowiła przeciwwagę utworzonego w 1552 r. stanowego Generalnego Urzędu Podatkowego. Zarządzała ona dochodami królewskiego skarbu (za wyjątkiem podatków indykcyjnych) oraz dbała o nienaruszalność prawnych podstaw. Była centralną izbą obrachunkową i kontrolną. Na jej czele stał prezydent, mający obok siebie trzech radców (później przydano mu jeszcze czwartego)⁴.

Christoph Leopold pełnił także zaszczytne stanowisko tajnego radcy cesarskiego oraz starosty generalnego Śląska, kierującego pracą Urzędu Zwierzchniego. W 1629 r. cesarz powołał ten Urząd jako najwyższy organ administracyjny na Śląsku, zależny wyłącznie od siebie. Zasięg działania był bardzo szeroki: dbałość o życie religijne w kraju, o poszanowanie

³Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Dokumenty majątku Schaffgotschów w Cieplicach, F. 45 Nr 65 (1043). Wien, (XVIII h.), Potwierdzona tablica 16 przodków z 4 wiszącymi pieczęciami w drewnianych kapsułach (Beglaubigte Ahnentafel 16 Ahnen mit 4 anhängenden Siegeln in Holzkapseln).

⁴Kazimierz Orzechowski, Historia ustroju Śląska 1202–1740, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 2806, Wrocław 2005, s. 123–124.

monarchy, o jego regalia i wszelkie prawa jako władcy Śląska, nadzór nad sądownictwem we wszystkich księstwach, nad wolnością handlu, zapewnieniem porządku i bezpieczeństwa, utrzymywaniem dobrosąsiedzkich stosunków nadgranicznych, zwłaszcza z Polską. Oprócz starosty generalnego, w skład Urzędu wchodził kanclerz oraz radcy w niepodanej liczbie, tworząc Kolegium Urzędu Zwierzchniego (*Ober Amts Collegium*)⁵. Christoph Leopold z ramienia dworu wiedeńskiego uczestniczył w misjach dyplomatycznych, m.in. brał udział w elekcji Jana III Sobieskiego. Za zasługi położone dla monarchii habsburskiej został obdarzony prestiżowym tytułem „Jaśnie Oświeconego”⁶.

Jego syn, Johann Anton Schaffgotsch był osobą równie wybitną. Podobnie, jak ojciec stał na czele Urzędu Zwierzchniego, a także przewodniczył w latach 1721–1726 głównej komisji rektyfikacyjnej na Śląsku. Jego popiersie zdobi balustradę empory muzycznej w Auli Leopoldyńskiej w Gmachu Głównym Uniwersytetu Wrocławskiego. Podczas przekształcania Kolegium Jezuickiego w uniwersytet w 1702 r. reprezentował jako dyrektor Urzędu Zwierzchniego monarchę, stąd też uwiecznienie jego osoby⁷.

Anton Schaffgotsch, ojciec Emanuela, urodził się we Wrocławiu 19 IV 1675 r. W 1690 r. podróżował do Augsburga na koronację cesarską Eleonory i króla Józefa II Habsburga. U papieża w Rzymie uzyskał przyjęcie, równe koronowanym głowom. Po powrocie na Śląsk w 1699 r. otrzymał od cesarza Józefa II Habsburga klucze Śląskiej Królewskiej Kamery we Wrocławiu. W 1702 r. uzyskał tytuł pierwszego radcy Urzędu Zwierzchniego, w 1704 r. starosty dziedzicznego księstw świdnickiego i jaworskiego (*Landeshauptmann der Fürstentümer Schweidnitz und Jauer*), a w 1705 r. tajnego radcy państwa (*Kaiserl. Königl. Geheimer Rat*), dziedzicznego ministra dworu i dziedzicznego sędziego dworu (*Obrister Erbhofmeister und Erbhofrichter*). W dniu 15 IV 1708 r. uzyskał

⁵ Ibidem, s. 198–199.

⁶ Adolf Andrejew, Filip Gotthard Schaffgotsch—biskup wygnaniec, Jelenia Góra 2010, (nadbitka), s. 1–7.

⁷ <http://www.muzeum.uni.wroc.pl/aula-leopoldina>.

dypłom, w którym cesarz Józef II Habsburg wywyższył go do stanu hrabiowskiego wraz z tytułem „Jaśnie Oświeconego” (*Semper Frei*) i predykatem „Wysoce Urodzonego” (*Hochgeboren*). W 1731 r. otrzymał od cesarza Karola VI Habsburga Order Złotego Runa (*Orden des goldenen Uliesses*).

W 1708 r. przewodniczył dziewięcioosobowej komisji do podpisania Konwencji Altransztadzkiej na Śląsku. W dniu 23 II 1719 r. cesarz wyznaczył go na przewodniczącego sejmiku książęcego (*Fürstentag*) i dyrektora Urzędu Zwierzchniego. Po wygranym procesie z krewnymi miśnieńskimi, na mocy układu z 18 XI 1721 r. otrzymał dobra w Celowie (*Preilsdorf*) i Bukowcu (*Buchwald*). W 1706 r. wybudował pałac w Sobieszowie (*Hermsdorf*), zwany „domem urzędniczym” (*Beamtenhaus*), przystosowany do potrzeb gospodarczych i administracyjnych rodu. W 1724 r. rozpoczął tworzenie biblioteki w Sobieszowie, którą w ciągu najbliższych kilku lat wyposażył w książki i dzieła sztuki. Nie chcąc, aby dobra majątkowe uległy podziałowi, ustanowił na nie fideikomis, który 21 II 1738 r. zatwierdził cesarz Karol VI Habsburg. W 1736 r. po zmarłej siostrze, Agnieszce Charlotte, zamężnej hrabinie Althan odziedziczył dobra w Siedlęcinie (*Boberröhrsdorf*). W 1709 r. przeznaczył drewno na budowę kościoła Łaski w Jeleniej Górze (*Gnadenkirche in Hirschberg*). W 1818 r. postawił braciom Wolkowi i Conradowi v. Giersdorf odnowioną kaplicę św. Anny na Górze Grzebalnej (*Gräbelberge*).

W testamencie z 19 X 1738 r. znacznie uposażył fundacje kościelne, w tym prepozyturę cieplicką w 7000 guldenów na „wieczne” modły za duszę, na przytułek dla ubogich we Wrocławiu przeznaczył 1500 guldenów, na drugi przytułek 1500 guldenów, do podziału między siedmioro biednych dzieci ze szpitala we Wrocławiu 3500 guldenów, elżbietankom z Wrocławia na szpital 2000 guldenów.

Po pożarze z 7 IX 1711 r. kościoła prepozytury cysterskiej w Cieplicach, wydatkował środki na jego odbudowę. Swoje długie i bogate życie zakończył podczas podróży do

Wrocławia 2 II 1742 r., gdy podążając na spotkanie z królem pruskim, Fryderykiem II Hohenzollernem, zachorował i zmarł 19 III 1742 r., bez widzenia się z królem, w wieku 67 lat⁸.

Podstawowe dane genealogiczne, dotyczące Emanuela Schaffgotscha, znajdujemy w zbiorach w „Aktach majątku Schaffgotschów w Cieplicach”, w dziale Urzędu Kameralnego. Są to dwie jednostki o sygnaturach 654 i 771, spisane prawdopodobnie przez jednego autora, na co wskazuje ten sam charakter pisma. Pierwsza jednostka o tytule „Szkice do genealogii Schaffgotschów, hrabiów Rzeszy” zawiera życiorysy wybitnych postaci rodu, od czasów średniowiecza do połowy XIX w⁹. Natomiast druga jednostka o tytule „Zarys kroniki lub opisanie Cieplic i jego świętych źródeł, z akt, dokumentów, ksiązek i innych zapisków zebranych w czerwcu 1850 r. w Cieplicach przez A. Altmanna, rodzowego kancelistę Schaffgotschów” to powtórzenie szkiców genealogicznych, wzbogacone o opisy różnych instytucji kulturalnych, oświatowych i przyrodoleczniczych, należących do Schaffgotschów (biblioteki, domu zdrojowego, plebani, pałacu i in.)¹⁰.

W tym miejscu należy dopowiedzieć okoliczności powstania kroniki cieplickiej. Bibliotekę cieplicką w 1733 r. erygował hrabia Hans Antoni Schaffgotsch, ojciec Emanuela. W tym celu w 1716 r. nakazał przenieść zbiory biblioteczne z Podgórzyna (*Giersdorf*) do Sobieszowa (*Hermsdorf*). Kolejną lokalizacją biblioteki cieplickiej był od VIII 1810 r. do końca II wojny światowej gospodarczy, pocysterski budynek w Cieplicach (*Warmbrunn*). W 1841 r. obowiązki bibliotekarza w świeżo powstałej bibliotece objął Wilhelm Burghardt,

⁸Wszystkie informacje o Schaffgotschach pochodzą z kroniki cieplickiej. Transkrypcji dokonał Ullrich Junker i jest bezpłatnie dostępna w internecie BI 04Warmbrunn Chronik Altmann. doc. Ibidem, s. 88–93. Informacje o Antonim Janie Schaffgotschu także u Arkadiusza Kuzio-Podruckiego, *Schaffgotschowie—zmienne losy śląskiej arystokracji*, Bytom 2007, s. 41–51.

⁹AP Wr., Akta majątku Schaffgotschów w Cieplicach, UK, sygn. 654, Skizze zur Reichsgräflich Schaffgotschischen Genealogie.

¹⁰Ibidem, sygn. 771, Entwurf zu einer Chronick oder Beschreibung von Warmbrunn und seinen Heilquellen. Aus Acten, Documenten, Büchern und anderen Schriftstücken zusammen getragen und verfasst von A. Altmann, Reichsgräflich Schaffgotschischer Haus Kancelist, Warmbrunn Juni 1850.

dotychczasowy kustosz Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, który pozostał w niej do 1875 r. W latach 1875–1895 biblioteką kierował Joseph Tichy, a w latach 1895–1910 dr Heinrich Nentwig. Wtedy też A. Altmann, pracownik kancelarii Schaffgotschów, być może za zachętą swoich chlebodawców, spisał w 1850 r. dzieje Schaffgotschów¹¹.

Jeden z najmłodszych synów Antona, jasnie oświecony hrabia Świętego Cesarstwa Rzymskiego, Emanuel Schaffgotsch, pan na Pomianowie Dolnym (*Nieder Pomsdorf*), na Chałupkach (*Neuhaus*) oraz Głębokiej (*Glambach*) w obecnym powiecie ząbkowickim, a także Rattersdorf urodził się we Wrocławiu 1 VI 1723 r. Był dziesiątym z kolei dzieckiem drugiej żony Antona Schaffgotscha, Anny Theresy z Kollowrathów. Po nim urodziła się jeszcze 13 II 1725 r. Maria Anna Theresia Charlotte Hedwig oraz 9 XI 1725 r. Ceslaus Gotthard¹². W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu, w księdze chrztów parafii katedralnej św. Jana Chrzciciela, odnotowano 2 VI 1723 r., fakt chrztu w królewskiej kaplicy Wyższego Urzędu Zwierzchniego, przez proboszcza tejże parafii, hrabiego Trettmana, syna Hansa Schaffgotscha, któremu nadano wiele imion: Emanuela, Godharda, Fridericusa, Josephusa, Carolusa, Simeona, Adama, Franciscusa de Paula, Eusebiusa, Felixa. Na świadków podniosłej uroczystości powołano znamienitych chrzestnych: wiceprezydenta Kamery Królewskiej z małżonką, hrabiego Antona Christopha von Prosskau, dwie siostry Antona— hrabinę Friderike, z domu von Schaffgotsch i hrabinę Agnes Charlotte, wdowę von Althmann, z domu Schaffgotsch¹³. Agnes Karoline (Charlotte), urodziła się 3.XI.1660 r., wstąpiła w związek małżeński w 1692 r. w wieku 32 lat z hrabią Johannem Christophem von Althannem, zmarłym 8.XII.1706 r. Zmarła 29. V. 1737 r. Friederike Elizabeth urodziła się 8.XI.1678 r., wstąpiła w pierwszy związek małżeński z Adamem Antonem Opalińskim,

¹¹ Marian Iwanek, Biblioteka Schaffgotschów w Cieplicach Śląskich Zdroju, „Rocznik Jeleniogórski”, t. 24, Jelenia Góra 1986, s. 45–48.

¹²<http://genealogy.euweb.cz/austria/schaffg2.html> W niemowlęctwie zmarli: Christoph w 1712 r., Wenzel w 1715 r., Joseph w 1720 r.

¹³ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, Katedra, VII 1 d, s. 83–84.

zmarłym w 1695 r., a w 1697 r. z hrabią Antonem Christophem Pruskowskim z Pruszkowa na Górnym Śląsku, zmarłym 29.VI.1719 r.

Emanuel Gotthard Schaffgotsch, syn Antona Schaffgotscha, ożenił się 20 IX 1748 r. z Franciszką Romaną von Rothkirch z Javornika (*Jauernig*)— miasta historycznie należącego do Dolnego Śląska, a obecnie państwa czeskiego. Posiadał dwoje dzieci: Filipa Gottharda, urodzonego 11 XII 1751 r. i Therese, urodzoną około 1754 r. Filip Gotthard wieku 22 lat poślubił Marię Filipinę von Zeidlitz, z którą miał czworo dzieci, w tym jedyne go syna Friedricha Gottharda, spadkobiercę dóbr pomianowskich, który 29.IX. 1802 r., ożenił się z kuzynką, Josephe Schaffgotsch, córką Johanna Nepomucena z Ciepliec. Therese zmarła w stanie panieńskim w 1786 r. Friedrich Gotthard miał dwie córki, z których starsza Marie Hedwige została 25. IV. 1826 r. żoną Johanna von Harbuval. Zaś młodsza, Marie Juliane, ostatnia przedstawicielka rodu, urodzona 26.01.1806 r., 29.X. 1832 r. została żoną hrabiego Bernharda von Zeidlitz–Trütschler, który przejął prawa do dóbr pomianowskich. Zmarła w wieku 51 lat w Pomianowie 28.III. 1857 r¹⁴.

Emanuel Schaffgotsch był członkiem Królewsko –Pruskiej Kamery, a także szambelanem dworu. W 1757 r. podczas trzeciej wojny śląskiej wstąpił do wojska pruskiego¹⁵.

Ówczesna skomplikowana sytuacja europejska zmieniła los wielu mieszkańców Śląska. Cesarz Karol VI Habsburg zabiegał o gwarancje sankcji pragmatycznej dla swojej córki Marii Theresy (układ w Wiedniu 18 XI 1738 r.). Jednakże uznanie jej jako następczyni zostało pogwałcone zaraz po śmierci cesarza w 1740 r. przez króla pruskiego Fryderyka II, który wkroczył na Śląsk i wygrał 10 IV 1741 r. bitwę pod Małujowicami (*Mollwitz*). W pierwszej wojnie śląskiej, która była w istocie wojną o sukcesję habsburską, zięciowie Józefa II Habsburga, starszego brata cesarza Karola VI, wystąpili ze swoimi żądaniami

¹⁴A. Kuzio-Podrucki, op.cit., s. 51–52. Daty podajemy za <http://genealogy.euweb.cz/austria/schaffg2.html>

¹⁵BI 04 Warmbrunn Chronik Altmann. doc., s. 99–100. A. Kuzio-Podrucki, op.cit., s. 51–52.

politycznymi. Elektor Bawarski Karol Albert zajął Górną Austrię i Czechy, w 1741 r. koronował się na arcyksięcia Austrii i króla Czech, a we Frankfurcie został wybrany jako cesarz Karol VII. We Włoszech trwała i Holandii trwała odwieczna rywalizacja habsbursko-francuska. W Holandii doszło do przewrotu państwowego i żądań angielskich subsydiów wojennych na walkę z Francją. Między Francją i Wielką Brytanią rozgrywała się mocarstwowa rywalizacja o kolonie hiszpańskie¹⁶.

Podczas trzeciej wojny śląskiej, zwanej też wojną siedmioletnią (1756–1763) monarchia habsburska starała się odzyskać utracony Śląsk. Pełniący funkcje kanclerza książę Anton Kaunitz, dokonał słynnego „odwrócenia aliansów”, to znaczy związał Habsburgów z dotychczasowym wrogiem, Francją oraz z Rosją. Planowano, że Rosja zabierze Prusy Książęce i przekaże je Polsce w zamian za Kurlandię, Szwecja odzyska Pomorze, monarchia habsburska – Śląsk i Flandrię (resztę Belgii miał dostać Filip, książę Parmy i Piacenzy), Saksonia–Halberstadt i Magdeburg. Tylko Wielka Brytania stanęła po stronie Prus. Fryderyk Wielki najechał Saksonię, zmuszając jej elektora do wyjazdu do Warszawy, nakładając olbrzymią kontrybucję i wcielając saskich jeńców do swojej armii. W 1757 r. odniósł wielkie zwycięstwo nad Francuzami od Rossbach (koło Halle). Jego zaletą była szybkość operacji wojennych. Przyjął taktykę trzymania głównych sił skupionych w środku rozległego teatru wojny, a zagrożony przez Rosjan od wschodu, którzy zdobywszy Prusy Książęce sięgali po Brandenburgię i Śląsk, od południa przez wojska habsburskie, raz po raz wdzierające się na Śląsk i do Saksonii, od zachodu przez Francuzów i wojska książąt Cesarstwa Rzymskiego, zwykle pierwszy zaczynał coroczną kampanię i szybkością poruszeń uprzedzając powolne działania przeciwników, potrafił pogromić każdego oddzielnie, zanim zdolali się połączyć¹⁷.

Emanuel von Schaffgotsch wstąpił do wojska pruskiego w szeregi dwunastego wolnego regimentu piechoty (infanterii) pod dowództwem podporucznika Johanna Jakuba

¹⁶Emanuel Rostworowski, *Historia powszechna wiek XVIII*, Warszawa 2009, s. 321–332.

¹⁷Jerzy Krasuski, *Historia Niemiec*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004, s. 141–142.

von Wunscha. Pierwszy wolny batalion piechoty podporucznika Wunscha złożony z austriackich jeńców wojennych z bitwy pod Lutynią (*Leuthen*) 5 XII 1757 r. powstał w Wittenberdze 4 I 1758 r. Następnie w czerwcu 1759 r. połączono go z wolnym batalionem *Manjou*, a także z pozostałością piechoty Hordta. Batalion składał się z 5 kompanii muszkietarów, a każda kompania z 4 oficerów, 7 podoficerów, 1 bębniarza, 150 szeregowców, 10 strzelców (jägerów) i 2 dział. Regiment (pułk) Wunscha w szczytowej formie dysponował siłą 60 oficerów, 105 podoficerów, 15 bębniarzy, 2250 szeregowców, 150 strzelców i 30 dział¹⁸. W Prusach funkcjonował kantonalny pobór rekruta. Służba wojskowa była bardzo ciężka i dożywotnia.

Dowódca pułku Johann Jakob von Wunsch urodził się 22 XII 1717 r. jako syn kuśnierza Wünschena w Heidenhain. Posiadał spore doświadczenie wojenne, walczył w latach 1737–1739 z Turkami na Bałkanach. Następnie przeszedł do regimentu husarii *Frangipaniego* w Bawarii. W 1745 r. został wysłany do Holandii. Służył w armii pruskiej w wolnym batalionie *Ludwiga von Angelelli de Malvezzi* jako starszy kapitan. Po bitwie pod Lutynią, król pruski awansował go na podpułkownika (*Oberst Leutenant*). Na dwa dni przed bitwą pod Kunowicami (*Kunersdorf*) 12 VIII 1759 r., otrzymał nominację na generał-majora (*General Major*)¹⁹.

Po dwóch latach służby wojskowej w 1759 r. awansowano na majora kapitana Emanuela Schaffgotscha w tym regimencie piechoty za dobre kwalifikacje, biorąc pod uwagę jego doświadczenie wojenne i ogólną roztropność. W nominacji (patencie), który zachował się w zbiorze „Dokumentów majątku Schaffgotschów w Cieplicach” czytamy, że „*król*

¹⁸ http://www.kronskaf.com/syw/index.php?title=Frei-Infanterie_von_Wunsch

¹⁹ http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Jakob_von_Wunsch; <http://books.google.pl/books?hl=pl&id=1E1AAAAJAAJ8dg>.

pozwoił sobie mieć nadzieję, że major Emanuel Schaffgotsch będzie czynił, co w jego mocy i będzie pilnie mu służył krwią i życiem, dniem i nocą”²⁰.

W III 1758 r. Emanuel wziął udział w ofensywie pruskiej w zachodnich Niemczech, pod dowództwem brata króla pruskiego, księcia Henryka, który koordynował wysiłki przeciwko armii sprzymierzonych. Następnie pomaszerował do Saksonii i Czech, gdzie niszczył austriackie magazyny. Regiment odznaczył się szczególnie 8 maja 1759 r. pod Asch, gdy stanął naprzeciwko 5 batalionów i 5 szwadronów wroga, wypierając ich z ufortyfikowanej pozycji pod Nollendorf, zajmując magazyny w Ustii nad Łabą i Budziszynie oraz przechwytyjąc prowiant dla 50 000 ludzi i koni. Podczas bitwy pod Kunowicami ochraniał Frankfurt nad Odrą i Görlitz. Z czasem siły Wunscha rosły, dołączono do niego 7 szwadronów i batalionów Kleista, wycofane z bitwy pod Torgawą. Major Wunsch zajął Wittenbergę, a 29 VIII Torgawę. W dniu 8 IX stoczył bitwę pod Zinną. Jeszcze 13 IX zajął Lipsk. Brał udział w potyczkach w lasach Sakwitz, gdzie wziął do niewoli 24 oficerów, 1800 żołnierzy, 1 działo i 7 wozów z amunicją i dobytkiem. W początkach 1760 r. pierwszy i trzeci batalion regimentu przyłączono do armii Fryderyka, zaś z drugiego batalionu uformowano część armii saksońskiej, biorącej udział w obronie Kołobrzegu przed wojskiem rosyjskim oraz w oblężeniu Berlina. Pierwszy i trzeci bataliony wysłano na Śląsk, gdzie wzięły udział w potyczce 6 VII 1762 r. pod Strugą (*Adelsbach*), nieopodal Wałbrzycha.

Armia Fryderyka stacjonowała w okolicach Wrocławia, natomiast wojska habsburskie feldmarszałka Ernesta Laudona zajmowały pozycje w pobliżu Świdnicy. Król pruski postanowił obejść przeciwnika pod Świebodzicami i zmusić tym samym do odstąpienia od obrony twierdzy. Dysponował przewagą liczebną wojska, mając pod swoim dowództwem 80 000 żołnierzy (razem z rosyjskim korpusem Zachara Czernyszewa). Wojskami habsburskimi, liczącymi 61 000 żołnierzy, dowodził generał Joseph Brentano.

²⁰AP Wr., Dokumenty majątku Schaffgotschów w Cieplicach, F. 39/42, No 73 (985). Majors=Patent für den Capitain beim Wunsch'schen Frei=Regiment Emanuel Graf Schaffgotsch.

Emanuel Schaffgotsch mógł zginąć w potyczce pod Strugą lub w bitwie pod Burkatowem (*Burkersdorf*) w pobliżu Wałbrzycha, 21 VII 1762 r. Pod Burkatowem walczyły na lewym skrzydle armii pruskiej, pod generałem lejtnantem Neuwiedem, dwa bataliony wolnego regimentu generała majora Wunschena²¹. Natomiast w potyczce pod Strugą, regiment Wunschena poniósł dotkliwe straty. Z przebiegu bitwy pod Strugą zachowała się notatka gen. Brentano: *„Bardzo wczesnie tego poranka wymaszerował drogą z Dobromierza do Starych Bogaczowic, nieprzyjacielski korpus, który mógł liczyć mniej więcej 26 batalionów [piechoty] i 50 szwadronów [kawalerii], a następnie minął wieś oraz dolinę i stanął na wzgórzach naprzeciwko mnie. Od razu rozkazałem ciężkim działom ostrzeliwać go, a że nieprzyjacielskie armaty szybko zajęły swoje pozycje rozgorzała silna kanonada, która trwała ponad trzy godziny, aż **pięć nieprzyjacielskich batalionów** przekroczyło wreszcie wieś Struga i zaczęło wspinać się na zajmowane przeze mnie wzgórza (pozostałe nieprzyjacielskie oddziały przybliżyły się w międzyczasie, by [w odpowiednim momencie] do nich dołączyć). Z uwagi na kanonadę dział udało się tym **5 batalionom wejść niezauważenie na wzgórze**, ale wówczas zostały przywitane przez pierwszy batalion regimentu Bethlema tak silnym ogniem [że nie udało im się rozwinąć do ataku]. Z miejsca dzięki naszemu ogniewi oraz 2 batalionom [graniczarów] Warasdinera, a także dzięki bagnetom i szablom zostali oni odrzuceni i ścigani aż do podnóża góry. Zdobyto 4 flagi, do niewoli dostało się 2 kapitanów i **2 oficerów** oraz spora liczba żołnierzy [...] przybyło też ponad 600 dezertersów, co świadczy o tym, że te bataliony zostały zupełnie zniszczone [...]. Po naszej stronie straty zamknęły się w 150 żołnierzach. Szczególnie wysokie straty poniosły regimenty Lestwitza oraz Ziethena, **natomiast duża część regimentu Wunscha** (dowodzonego przez oficerów Bremera i Dedenrotha) zdezerterowała na stronę austriacką”²².*

²¹http://www.kronskaf.com/syw/index.php?title-1762-07-21_Battle_of_Burkersdorf

²²http://dolnyslask.org.pl/503614,Dwie_bitwy_pod_Struga_Adelsbach_1762_Czerwone_Wzgorze_1807.html

Ostatni rok życia Emanuela Schaffgotscha poznajemy dzięki uprzejmości archiwisty miejskiego z Eggenburga, pana Burgharda Gaspara, który wyszukał i dostarczył akt zgonu. W Eggenburgu podczas wojny siedmioletniej mieścił się w dawnej plebani (*Pfarrhof*) szpital wojskowy. Z zapisu zgonu Emanuela z 17 I 1763 roku z księgi dawnej parafii katolickiej w Eggenburgu, przechowywanej w Archiwum Diecezjalnym w Sankt Pölten w Austrii (*Diözesenarchiv St. Pölten*) dowiadujemy się, że w kondukcie pogrzebowym towarzyszyły zmarłemu dwie osoby „*Januar 1763 Nr. 17 Herr und Wohlgebohren Herr Herr Emanuel, Graf von Schaffgotsch, königl. Preuss. Major, aetatis sua 54. Jahr dermahlen in Egenburg, cum duobus Assistentibus conductus est*”²³.

Ostatni akt dotyczący Emanuela odnajdujemy w „Dokumentach majątku Schaffgotschów w Cieplicach”. Jest to widymus z 1 IV 1757 r. testamentu z 13 III 1757 r., matki, wdowy Anny Teresy von Schaffgotsch z domu von Kollowrath. Zapisała ona ósmą część majątku (2 601 talarów śląskich 14 srebrnych groszy 6 7/16 halerzy) dwóm córkom: Marii Hedwige, zamężnej Rebenstein i Marii Charlotte oraz sześciu synom: księciu Filipowi, biskupowi wrocławskiemu, hrabiemu Johannowi Nepomucenowi, hrabiemu Leopoldowi, rycerzowi Zakonu Maltańskiego, Czesławowi, proboszczowi katedry wrocławskiej oraz hrabiom Emanuelowi Gotthardowi oraz Antoniemu. Ponadto dołożyła synom pieniądze z kosztowności: Filipowi 3 483 talarów śląskich 4 srebrne grosze 6 7/16 halerzy, Leopoldowi i Emanuelowi po 4 149 talarów śląskich 24 srebrne grosze 6 7/16 halerzy, Antoniemu 5 483 talarów śląskich, Johannowi Nepomucenowi 3 215 talarów śląskich oraz Czesławowi 3400 talarów śląskich²⁴.

Emanuel Schaffgotsch w swoim krótkim życiu doświadczył trudów strasznej wojny siedmioletniej, podczas której król Fryderyk wyznaczał swoim szeregowcom i oficerom mordercze zadania ciągłych walk z nieprzyjaciółmi. Trzecia wojna śląska była

²³Österreich, Diözesarchiv St. Pölten, Pfarrarchiv Eggenburg, Signatur 03/03, Sterbebuch 1722, Standort: HD 34/28–29.

²⁴AP Wr., Dokumenty majątku Schaffgotschów w Cieplicach, F 8/11, Nr 35 (231).

najstraszniejsza, najbardziej krwawa z trzech wojen śląskich. Prusy Fryderyka musiały zmierzyć się z wojskami generała Ernesta Gwidona Laudona, dowodzącego wojskami habsburskimi, z Rosjanami, powolnymi, ale niesłuchanie bitnymi, wreszcie z państwami Rzeszy Niemieckiej. Jak obrazowo ujął to historyk czeski Pavel Bělina „Prusy leżały w agonii i czekały na ostatnie namaszczenie”. W 1760 r. Rosjanie zajęli Berlin, ale było to raczej rezultatem szczupłości sił Henryka pruskiego niż zdecydowanego działania feldmarszałka Sałtykowa i generała Wilhelma Wilhelmowicza Fermora. Podczas bitwy pod Legnicą 15 VIII 1760 r. pojawiła się szansa ostatecznego zgniecenia znenawidzonego Fryderyka przez aliantów, ale w wyniku niezgodności, a szczególnie nienawiści głównodowodzącego feldmarszałka Dauna do odnoszącego błyskotliwą karierę generała Laudona oraz biernej postawie generała Czernyszewa, przyglądającego się zza rzeki toczącej się bitwie, zakończyła się ona kompletnym fiaskiem. O zakończeniu trzeciej wojny śląskiej zadecydowało przeniesienie punktu ciężkości francuskiego do kolonii, przede wszystkim północnoamerykańskich, oraz śmierć carycy Elżbiety (5 I 1762 r.)²⁵.

Emanuel Schaffgotsch zmarł jeszcze przed zakończeniem trzeciej wojny śląskiej. Jego dojrzałe lata przypadły na czasy walki Fryderyka II z koalicją. Decyzja wstąpienia do armii pruskiej podyktowana była zapewne realizmem politycznym. Takie było zadanie wojenne, walka o utrzymanie pruskiego panowania na Śląsku. Emanuel poświęcił temu życie i z tego względu zasługuje na wydobycie z mroków zapomnienia.

²⁵ Piotr Pregiel, Bitwa pod Legnicą 15 sierpnia 1760 r. „Szkice Legnickie”, t. 31, Legnica 2010, s. 183–202.